

„My sme si ako redaktori plnili základnú rozhlasovú povinnosť, ktorou bolo informovať o aktuálnom dianí“

PhDr. Štefan Horský (*1929)

Rozhlas sprevádzal Štefana Horského vo všetkých dôležitých momentoch života. Už od detstva sledoval dianie v spoločnosti práve cez toto médium a neskôr, keď sa stal šéfredaktorom spravodajstva v Československom rozhlase, netušil, že živé vysielanie v roku 1968 jeho život zmení natoľko, že sa už k mikrofónu ako reportér nedostane. Na základe jeho príbehu môžete so študentmi diskutovať na témy: sloboda slova, cenzúra, prenasledovanie za prejavenie názoru. V súčasnosti páľčivé oblasti, keďže sledujeme mediálny útok na pravdu, spochybňovanie objektívnych právd a faktov, šírenie dezinformácií, nepráv, hoaxov a cez ne ohrozovanie zdravia a životov ľudí v našej spoločnosti.

podcast

príbeh

Otázky pred čítaním príbehu:

- Čo chápeš pod pojmom informácie?
- Premýšľal si niekedy nad pravdivosťou zverejňovaných informácií?
- Prečo by niekto chcel šíriť nepravdivé správy? Čo z toho autori a autorky majú?
- Myslíš si, že novinár potrebuje pre svoju prácu slobodu? Kde sú jej hranice?
- Počul si niekedy o niekom z minulosti, kto nemohol počas svojho života písať to, čo si myslí? Prečo?
- Čo vieš o období socializmu v bývalom Československu?
- Odkiaľ si čerpal informácie o tejto téme?
- Myslíš si, že novinári počas totality v bývalom socialistickom Československu mohli písať podľa vlastných predstáv, alebo boli vo svojej tvorbe obmedzovaní? Ak áno, tak prečo?
- Poskytovali verejnoprávne médiá pravdivé informácie? Ak nie, prečo a v záujme koho, čoho?
- Počul si niekedy o cenzúre? Čo podľa teba znamená a z akých dôvodov je využívaná?

Základná a stredná škola

Navrhovaná aktivita 1: Rozhlasové vysielanie

Téma:

príbehy 20. storočia, oral history, žurnalistika v časoch socializmu a demokracie, sloboda slova, cenzúra, obmedzovanie ľudských práv a slobôd, kritické myslenie, mediálna gramotnosť

Ciel:

aktívne sa oboznamovať s našou históriou prostredníctvom príbehov, kriticky hodnotiť vplyv médií na verejnosť a jej informovanosť, rozlišovať pravdu od dezinformácií, poskytnúť nástroje na overovanie informácií

Pomôcky:

stoly, stoličky, internet, mikrofóny

Postup

- Na úvod sa zahráme hru **Komunikačný šum**:
 - Jeden zo žiakov si vymyslí akúkoľvek vetu, informáciu, ktorá sa bude skladať z minimálne 8 slov. Túto vetu pošepká svojmu susedovi. Ten ju pošepká ďalšiemu a takto pokračujeme v celej skupine detí.
 - Keď sa informácia dostane k poslednému, vyzveme ho, aby nahlas zopakoval vetu, ktorá sa k nemu dostala.
 - Potom vyzveme žiaka, ktorý vetu, informáciu vytvoril, aby nám ju povedal.
 - Porovnáme s vetou, informáciou, ktorú sme sa na záver dozvedeli.
 - Snažíme sa spolu so žiakmi zdôvodniť, prečo sa informácia zdeformovala, čo mohlo spôsobiť jej zmenu.
 - Prirovnávame situáciu k realite v spoločnosti i médiách pri práci s informáciami.
- So žiakmi sa porozprávame na tému médií a informácií. Opýtame sa ich, ktoré z nich sledujú, prečo, čo im to prináša, ako sa cítia po prečítaní informácií z rôznych informačných zdrojov, ako pracujú s informáciami.
- Zistíme, ktoré médiá preferujú a prečo, či počúvajú rozhlas, ktoré stanice, čo počúvajú ich rodičia, starí rodičia.
- Opýtame sa ich, či už niekedy počuli o cenzúre, v akej súvislosti, čo spôsobuje cenzúra, ako zasahuje do slobody slova, tlače, prejavu a či môže mať aj pozitívne opodstatnenie. Kedy, ako, prečo? Vedeť žiakov ku kritickému mysleniu.

- Žiakom navrhujeme, či by sa nechceli zahrať na rozhlasové štúdio a pripraviť si reláciu na akúkoľvek aktuálnu tému.
- Vyzveme ich, aby vyhľadávali k zvolenej téme informácie na rôznych webových portáloch, z rôznych zdrojov a sami sa rozhodli, či budú overovať získané informácie alebo pripravili príspevky z akýchkoľvek aj neoverených zdrojov.
- Po uplynutí časového limitu ich vyzveme, aby prezentovali svoje príspevky v podobe: *rozhlasového príspevku, rozhlasovej relácie, rozhlasového vysielania, spravodajského príspevku, správy, spravodajského rozhovoru, publicistickej relácie, recenzie, besedy, publicistického pásma, fejtónu, fičra.*
- Úlohu môžu spracovať individuálne i skupinovo a takto ich aj prezentovať.
- Prezentujeme jednotlivé príspevky.
- Po prezentácii porovnáваме obsah príspevkov a identifikujeme obsahové rozdiely v jednotlivých príspevkoch.
- Poukazujeme na rozdiel v prístupoch pri získavaní informácií v mienkotvorných a dezinformačných médiách.
- Vedeeme ich k hľadaniu a objavovaniu praktických nástrojov na overovanie informácií, identifikácii fake news, zavádzajúcich webov a stránok, dezinformácií, propagandistických príspevkov, hoaxov, konšpirácií.
- Cieľom aktivity je kriticky zhodnotiť vplyv médií na verejnosť a jej informovanosť. Upozorníme ich, že mediálna gramotnosť, schopnosť kriticky pristupovať k informáciám a rozoznávať ich dôveryhodnosť, si vyžaduje zručnosti, ktoré v minulosti neboli príliš vyžadované či potrebné. Dnešný svet je však čoraz prepojenejší a zložitejší. Množstvo informácií, ktorými sme denne bombardovaní, je v porovnaní s dobou pred rozšírením internetu neporovnateľné. Práve preto je potrebné vedieť rozlíšiť pravdivosť či nepravosť informácií v mediálnom svete.
- Vedeeme diskusiu o skúsenosti, ktorou žiaci prešli a aké nové poznanie im priniesla.
- Pýtame sa ich, či už počuli o etickom kódexe novinárov. Čo si myslia, na čo slúži. Uvádžame časť z neho pre ilustráciu:

Etický kódex novinára - Pravidlá správania sa novinárov a novinárov, ale aj vydavateľov, vysielateľov, tlačových agentúr či internetových portálov, vytvorený Slovenským syndikátom novinárov. Obsahuje niekoľko zaujímavých zásad novinárskej práce:

 - *Novinár získava textové, zvukové, zvukovoobrazové a obrazové záznamy a podklady pre články a iné diela tak, aby bolo zrejmé, že je novinár, a neskrýva svoje celé meno a príslušnosť ku konkrétnemu médiu.*
 - *Novinár nezverejňuje žiadne informácie, o ktorých vie, že sú nepravdivé.*
 - *Titulky článkov alebo programov nesmú byť zavádzajúce ani nepravdivé. To isté platí pre upútavky a reklamy, ktorými sa články a programy propagujú.*
 - *Komentáre a názory musia byť jasne označené a odlišené od spravodajstva a faktov. Ani v komentári novinár neuvádza názory, ktoré protirečia faktom.*
- Kladieme im otázky: Čo sú konšpirácie? Poznáte nejakú konšpiračnú teóriu? Poznate web, ktorý by hoaxy či dezinformácie identifikoval? Aký? Premýšľate pri čítaní článku v novinách alebo na internete nad tým, či je pravdivý? Odkiaľ čerpáte informácie vy? Čo robiť, aby sme sa nenechali zmanipulovať a odhalili nepravdivé informácie? Diskutujeme o názoroch a faktoch.
- Na záver dáme žiakom možnosť, aby sa inšpirovali a využili informácie a príklady, ktoré sú pre nich dostupné na linku: <https://www.trainbra.in/sk/>, ktorý sa zameriava na kritické myslenie, fake news, hoaxy, overovanie informácií, argumentačné fauly a pod.

Alternatíva:

- Predstavte si, že pracujete v rozhlasovom štúdiu v časoch socializmu, kedy informácie boli spracovávané tendenčne, slúžili celoštátnej totalitnej propagande. Niektorí z vás chcú za každú cenu zistiť a obhajovať pravdu, poskytovať pravdivé informácie a zastupovať záujmy verejnosti. Niektorí však chcú skresľovať pravdu tak, aby sa páčili vybraným skupinám spoločnosti, získavali ich priazeň za každú cenu. Navyše niektorí z nich majú moc zasahovať do konečnej podoby príspevkov.

- Rozdelíme žiakov do skupín:
 - 1. Novinári**
 - 2. Cenzori**
- Jednotlivým skupinám zadáme nasledujúce úlohy:
 - 1. Novinári**
 - Vyberte si akýkoľvek spoločenský problém, situáciu, ktorá trápi našu spoločnosť a vnáša do nej nepokoj, konflikty.
 - Vyhľadajte informácie z rôznych zdrojov a pripravte na túto tému reláciu.
 - Pozvite si fiktívneho odborníka na danú tému a pripravte s ním rozhovor.
 - 2. Cenzori (vedenie redakcie)**
 - Predstavte si, že máte moc a možnosti ovplyvňovať výsledky práce novinárov, zasahovať do nich a meniť tak informácie, ktoré sa dostávajú na verejnosť.
 - Navštívte tím novinárov a zistite, na akú tému vypracúvajú príspevky.
 - Pripravte sa na úpravu pripravovaných textov. Overte si informácie, ktoré sú k danej téme dostupné.
 - Požiadajte novinárov, aby vám odovzdali pripravené príspevky na korekciu.
 - Zhodnoťte, ktoré informácie by mohli poškodiť vašu predstavu o pravde, popularitu, meno redakcie a rázne do nich zasiahnite. Upravte ich tak, ako by sa vám to páčilo bez ohľadu na objektivitu príspevku. Vyškrtajte nevhodné a nahraďte iným textom.
 - Premyslite si, aké postihy by ste navrhli redaktorom za odmietnutie uverejnenia, prečítania upraveného príspevku. Pokúste sa predstaviť si, aké postihy mohli byť v časoch socializmu, totality (zmena pozície, strata zamestnania, obmedzenie možnosti získať štátny byt, pôžičku, cestovať do socialistického bloku, deti sa nedostanú na školu podľa ich predstáv, vyradenie z poradovníka na kúpu auta atď.).
- Vymedzte presný čas na prácu. Po jeho uplynutí vyzvite jednotlivé skupiny na prezentáciu.
- Novinári si prečítajú upravené texty a reagujú na zmeny. Niektorí odmietajú prezentovať informácie v upravenej podobe. Chcú zachovať objektivitu vysielania. Reagujú podľa vlastného uváženia na vyhrážky vedenia. Dochádza ku konfliktu.
- Cenzori sa vyhrážajú rôznymi postihmi, ak novinári nesplnia ich príkazy a neprezentujú upravenú verziu vysielania.
- Novinári zvažujú, ako sa zachovajú. Uvedomujú si, že by mohli ohroziť svoju kariéru i osudy svojich rodín, blízkych i priateľov. Rozhodujú sa, ako sa zachovať. Vyzveme žiakov, aby každý sám za seba zvažoval tieto dilemy.
- Na záver diskutujme o pocitoch zainteresovaných. Ako sa cítili novinári, keď do ich príspevkov vstupoval niekto druhý a úplne menil ich obsah, i ako sa cítili cenzori, keď mohli uplatniť svoju moc a ovplyvniť podobu príspevkov.
- Snažíme sa vytvoriť paralelu s minulosťou a predstaviť si prácu novinárov, redaktorov v časoch socializmu, totality. Ako bola ohýbaná pravda, komu to slúžilo a prečo. Hľadáme dôvody, argumenty, pre obidve strany aktérov aktivity.
- Následne diskutujeme o možnostiach ilegálneho vysielania, resp. ilegálneho počúvania zakázaných rozhlasových staníc a možných postihov.
- Ilustrujeme situáciu na príbehu pamätníka, resp. môžeme podobné príbehy vyhľadať v databáze www.memoryofnations.eu, www.pametnaroda.cz

Navrhovaná aktivita 2: Zmizol novinár

Ciel:

viesť k potrebe chrániť demokratické princípy vlastným konaním, viesť k osobnej zodpovednosti za konanie, prostredníctvom aktívnej činnosti rozvíjať občianske zručnosti, schopnosť komunikovať, rozhodovať sa, argumentovať a byť solidárni

Pomôcky:

stoly, stoličky, počítače, internet, text Všeobecnej deklarácie ľudských práv, listový papier

Postup

- Žiakom predstavíme nasledujúcu situáciu:
Predstav si, že si investigatívny novinárom a dlhodobo sa venuješ sledovaniu nekalej činnosti vplyvného človeka. Napíšeš článok do novin, ktorý odkrýva pravdu o tomto človeku. Nasledujúci deň zmizneš bez stopy. Nikto nevie, kde si. Táto situácia pretrváva už niekoľko dní. Po určitom čase sa objavíš a už nie si pracovníkom redakcie, si bez zamestnania a nikto ťa nechce prijať do práce.
- Vyzveme žiakov, aby sa zamysleli nad touto situáciou. Zadáme im úlohu zhodnotiť danú situáciu, zdefinovať, čo sa vlastne asi stalo, o čo ide. Či došlo k porušeniu ľudských práv.
- Ponúkne im Všeobecnú deklaráciu ľudských práv a poveríme ich úlohou vyhľadať, aké ľudské práva a slobody asi boli porušené.
- Následne im navrhneme, aby posúdili, ako by mohli novinárovi pomôcť. Dáme im možnosť rozhodnúť sa, aké kroky by mohli urobiť, na koho, na aké inštitúcie, by sa mohli obrátiť (napr.: Kontaktovať zamestnávateľa a poukázať na neférové konanie. Zburcovať médiá, využiť ich vplyv na verejnú mienku. Osloviť Ministerstvo spravodlivosti, v ktorom popíšu daný prípad a požiadajú o pomoc. Obrátiť sa na občianske združenia, ktoré sa venujú podobnej činnosti. Podať trestné oznámenie atď.).
- Na základe ich rozhodnutia ich poveríme spísať vybranej inštitúcii oficiálny list, sťažnosť, žiadosť alebo podobný dokument tak, aby dodržali všetky náležitosti a vecne argumentovali daný prípad a dožadovali sa riešenia.
- Ďalšou možnosťou je pripraviť so žiakmi mediálny výstup, ktorý by poukazoval na vzniknutý problém.
- Výsledky práce na záver prezentujú, zdôvodňujú svoje rozhodnutia a popisujú predpokladaný vývoj udalostí.
- Na záver volíme diskusiu, v ktorej sa so žiakmi rozprávame o možnostiach občanov pri riešení rôznych spoločenských situácií. Spoločne uvažujeme o tom, kto by mal chrániť záujmy občanov i verejných osôb.

Otázky po prečítaní príbehu:

- Aký je rozdiel medzi mienkotvornými a dezinformačnými médiami? Ako ich dokážeme rozoznať?
- Zamysli sa nad dôvodom, prečo pod článkami na dezinformačných weboch chýba meno autora, prípadne je uvedená iba skratka. Uvažuj, prečo by sa autor nechcel podpísať pod svoju prácu.
- Poznáte nejaké dezinformačné techniky?
- Viete odlíšiť rozhlasový druh komunikácie od iných? Čím sa rozhlas odlišuje od ostatných typov médií?
- Akou formou môže rozhlas vyjadrovať názory, šíriť informácie k tebe ako k poslucháčovi?
- Aké možnosti máte ako rozhlasoví poslucháči pri vnímaní v porovnaní s televíziou?
- Myslíš si, že je nutné chrániť špeciálne novinárov, reportérov?
- Kto je podľa teba zodpovedný za bezpečnosť novinárov, reportérov?
- V čom vidíš rozdiely v práci novinárov, médií v období socializmu (totality) a v súčasnosti, v demokracii?
- Čo nové si sa dnes dozvedel, naučil?
- Prekvapila ťa nejaká informácia z príbehu alebo aktivity? Priblíž nám to.
- Použiješ nejakú získanú zručnosť, zručnosť v budúcnosti? Prečo?